

Absolut superlativ i samtida språkbruk

Av ELISABET ENGDAHL och ELIZABETH COPPOCK

Abstract

Engdahl, Elisabet, elisabet.engdahl@svenska.gu.se, Professor emeritus, Department of Swedish, University of Gothenburg; *Coppock, Elizabeth*, elizabeth.coppock@gu.se, Assistant Professor, Department of Philosophy, Linguistics and Theory of Science, University of Gothenburg and Pro Futura Scientia Fellow, Swedish Collegium for Advanced Study, Uppsala, Sweden: "Absolute superlative in contemporary Swedish". *Språk och stil* NF 27, 2017, pp. 5–20.

In this article we report on a corpus study of *elative superlatives* in contemporary Swedish. Elative superlatives differ from ordinary superlatives in that no direct comparison with other referents is involved. Instead a referent is said to have the property expressed by the adjective to a very high degree. In Swedish, elative superlatives are formally distinct from ordinary superlatives (they lack the post-nominal clitic article) which means that they can be found in corpus searches. We show that elative superlatives have expressive function and are typically used in emphatic assertions which are intended to make the strongest possible claim in a given situation. Elative superlatives are used in all grammatical functions but with slightly different implicational properties. Contrary to what has been assumed, elative superlatives are not limited to fixed expressions and formal written language. Creative uses abound in blog texts and sports commentaries.

Keywords: Swedish, superlatives, elatives, definiteness, polarity sensitivity, strength of assertion.

Medan vanlig superlativ används för att uttrycka att en referent har en egenskap i högre grad än alla andra referenter (i kontexten), används absolut superlativ för att uttrycka att en referent har en egenskap i mycket hög grad, utan direkt jämförelse med andra referenter.¹ Jämför den vanliga superlativen i (1) med den absoluta användningen i (2).

- (1) *Det största intresset* riktades mot Allsvenskan.
- (2) Vi följer utvecklingen med *det största intresse*.

¹ Under arbetet med absolut superlativ har vi haft konstruktiva diskussioner med många människor. Vi tackar särskilt Robin Cooper, Östen Dahl, Gunlög Josefsson, Filippa Lindahl, Benjamin Lyngfelt, Jason Merchant, Kerstin Norén och Ulla Stroh-Wollin samt deltagare vid Linguistic Society Annual Meeting 2014, Grammatikseminariet i Göteborg, Grammatikkollokviet i Uppsala och Grammatik i fokus i Lund 2015. Vi tackar även Ulf Teleman och tre anonyma referenter för värdefulla synpunkter på en tidigare version av denna artikel.

I avsnittet om absolut superlativ i SAG (kapitel 4 Adjektiv, § 50) står att denna »har expressiv funktion och förekommer förutom i lexikaliserade uttryck mest i formellt talspråk eller neutralt eller formellt skriftspråk». I denna artikel ser vi närmare på vad det innebär att absolut superlativ har expressiv funktion och visar att den används i yttranden som uttrycker det starkast möjliga påståendet på en skala. Vår undersökning baseras till största delen på ett urval av 200 exempel med absolut superlativ hämtade från Språkbankens korpusar. Ett intressant resultat är att bruket av absolut superlativ är i högsta grad levande även i informellt skriftspråk som bloggtexter där kreativiteten sprudlar.

1. Vad utmärker absolut superlativ?

1.1 Form

Formmässigt karakteriseras absolut superlativ av att det nominala huvudordet har obestämd form trots att det föregås av en bestämd artikel och att adjektivet har bestämd form, som i definitiva nominalfraser. Den bestämda artikeln utelämnas vanligen i lexikaliserade förbindelser som i *bästa/värsta fall*. Även i högfrekventa förbindelser med *största* och *minsta* som i (3)–(4) förekommer utelämnning av artikel.²

- (3) Jag vill att Herr Klein ska tas emot med *allra största gästfrihet* i vårt hem, Marta. (R) (SAG del 2 s. 207)
- (4) Jag skulle själv utan *minsta tvekan* riskera mitt eget liv för att rädda en varg i nöd! (blogg)

Till skillnad från vanlig superlativ, som ofta kan stå självständigt, utan nominalt huvudord, är tolkningen som absolut superlativ bara möjlig om det finns ett utsatt nominalt huvudord. I en kontext där man talar om intresset för olika klubbar är (5) fullt begriplig medan det inte går att lämna ut huvudordet *intresse* i (6).³

- (5) *Det största* riktades mot Allsvenskan.
- (6) Det är viktigt att följa utvecklingen med intresse och det gör vi med *det största* { *Ø/intresse }.

² Om utelämnning av artikel skriver SAG (del 2, s. 207; del 3, s. 80) att det kan ske i nominalfraser med divduativ (eller svag) referens.

³ Däremot förekommer det att huvudordet *aning* utelämnas i det lexikaliserade uttrycket *den blekaste aning*. Beträffande annotering av exemplen följer vi SAG (del 1 s. 10 f.). * anger ett ogrammatiskt exempel eller alternativ, ? anger att ett uttryck endast med större eller mindre tvekan är grammatiskt acceptabelt ([...] i det aktuella sammanhanget). Ø betecknar utelämnat led.

De adjektiv som uppträder i absolut superlativ är *graderbara* och förutsätter därmed en föreställning om en skala, där superlativen placerar referenten högst eller lägst på skalan, beroende på det lexikala innehållet (SAG kapitel 4 Adjektiv, § 9). Absolut superlativ kan kombineras med ytterligare attributiva adjektiv i bestämd form, som i *den tystaste lilla mus*, men superlativen måste i sådana fall stå före (**den lilla tystaste mus*).

1.2 Användning

Den speciella användningen av en nominalfras med absolut superlativ framträder tydligast vid en jämförelse med vanlig superlativ, alltså samma nominalfras med efterställd artikel. Betrakta de två exemplen i (7).

- (7) a. Stjärnan kan inte urskiljas med *det största teleskopet*.
 b. Stjärnan kan inte urskiljas med *det största teleskop*.

Med vanlig superlativ som i (7a) påstår talaren att stjärnan i fråga inte kan urskiljas med det största av teleskopen i den relevanta jämförelsemängden. Med absolut superlativ som i (7b) påstår talaren att stjärnan inte kan urskiljas ens med ett teleskop av maximal storlek, oberoende om ett sådant teleskop existerar eller inte. Vid vanlig superlativ är jämförelsemängden ordnad enligt en skala och det är följaktligen rimligt att även tala om *det näst största teleskopet* som i (8a). Med absolut superlativ blir detta omöjligt, (8b).

- (8) a. Stjärnan kan inte urskiljas med *det näst största teleskopet*.
 b. *Stjärnan kan inte urskiljas med *det näst största teleskop*.

Absolut superlativ används alltså inte för att identifiera en referent utan för att karakterisera en referent genom att ange att den har adjektivets egenskap i maximal grad. Detta visar sig även genom att det inte gärna går att ställa uppföljande frågor om identiteten hos referenten. Att fråga *Vilket är det?* går bra efter (7a) och (8a), men inte efter (7b).

Julien (2005 s. 35 f.) skriver om motsvarande norska konstruktion att den har en *intensionell* betydelse och ger följande minimala par. Vi återger även hennes engelska parafrafer för att visa skillnaden i betydelse.

- (9) a. Dei oppfører seg som *dei verste bøllar*.
 'They behave like the worst brutes [whoever those are].'
 b. Dei oppfører seg som *dei verste bøllane*.
 'They behave like the worst brutes [and we know who they are].'

2. Korpusundersökning

För att få fram ett varierat underlag för vår undersökning har vi använt Språkbankens annoterade korpusar av modern svenska, särskilt delkorpusarna Tidningstext (Göteborgs-Posten 2001–2013), Skönlitteratur (romaner 1976–1999) och Bloggmix (1998–2015). Vi har använt den utökade sökfunktionen i sökgränssnittet Korp, vilket gjort det möjligt att söka fram nominalfraser med artikel, superlativ i bestämd form och huvudord i obestämd form. Eftersom en sådan, positivt specificerad, söksträng även ger ett stort antal irrelevanta träffar med relativsatsers som *det största teleskop som finns*, har vi även utnyttjat möjligheten till negativ specificering; substantivet får inte följas av *som* eller ett personligt pronomen (vanligt subjekt i relativsatsers). En förenklad söksträng återges i (10).⁴

- (10) [bestämd artikel] [valfritt led] [superlativ] [substantiv i obestämd form] [ej *som* eller pronomen]

Vi har gått igenom resultatet manuellt och sorterat bort exempel med relativsatsers, datum (*den första november*) samt uttryck som *den enklaste sak i världen* där prepositionsfrasen antyder en jämförelsemängd. Bland träffarna har vi gjort ett urval på 200 exempel som vi undersökt närmare och som vi i fortsättningen hänvisar till som ASSS-200.⁵ Eftersom vi eftersträvat att återge variationen ska fördelningen av absolut superlativ i ASSS-200 inte uppfattas som representativ för distributionen i bruket. Samlingen består av 200 unika kombinationer av superlativ och substantiv. I korpusmaterialen är t.ex. *blekaste*, *bästa*, *minsta*, *största* och *värsta* betydligt vanligare än i ASSS-200. Detta betyder att vi inte tar upp frågor om generell frekvens eller grad av lexikalisering i vår undersökning. Vi återger för det mesta exemplen från korpussökningarna ordagrant, som i källan, men har i en del fall förkortat och anonymiserat dem.

⁴ En söksträng som hittar uttryck som *den allra tystaste mus* visas i (i):

(i) [word = "den"] []{0,1} [msd = "JJ\SUV\UTR\+NEU\SIN\+PLU\DEF\NOM"] [msd = "NN\UTR\SIN\IND\NOM"] [(word != "som" & pos != "PN")]

⁵ ASSS = Absolut Superlativ i Samtida Språkbruk. Samtliga 200 exempel med vår annotering, finns tillgängliga på Språkbankens webbsida: <https://svn.spraakbanken.gu.se/sb-arkiv/pub/engdahl/Superlativ ASSS-200> skiljer sig från det urval som används i Coppock & Engdahl 2016, där kallat Korp-200, därigenom att varje kombination av superlativ och substantiv bara förekommer en gång.

2.1 Satstyper

Absolut superlativ används så gott som uteslutande i påståendesatser, såsom de anförda exemplen visat. Absolut superlativ i imperativsatser förekommer sparsamt (11), medan frågesatser verkar vara begränsade till retoriska frågor, som i (12).

- (11) Fyll en bricka med *de vackraste ting* och vips, en installation att ha på ditt bord. (blogg)
- (12) Hur kan det vara demokratiskt att stödja väpnade gäng som begår *de värsta illdåd*? (blogg)

En relativt stor andel av exemplen är negerade. Det gäller uttrycket *blekaste aning* men även andra polaritetskänsliga uttryck med *minsta* och *ringaste* (SAG kapitel 30 Satsadverbial § 79).⁶

- (13) Han tror inte att justitieministern har *den blekaste aning* om hur det är att sitta i svenskt fängelse. (GP)
- (14) Det kändes så ohyggligt befriande att verkligen inte sätta *den minsta press* på påkarna. (blogg)
- (15) Det får inte finnas *den ringaste misstanke*. (GP)

Många av exemplen har ett utsatt modalverb i presens eller preteritum.

- (16) Ett litet skämt kan skingra *det tätaste allvar*. (GP)
- (17) En rätt som till och med *det kräsnaste barn* borde gilla. (blogg)

Ett fåtal exempel har konjunktiv i form av *vore*.

- (18) Hon vill se det stora i det futtiga, ana att också *den svagaste skiftning* i trädens lövverk vore nog för att fylla en hel roman. (GP)

Nära den modala användningen ligger villkorssatser där vi finner absolut superlativ både i bisatsen (19) och huvudsatsen (20).

- (19) Om det hade *det minsta inslag* av att vara det, så skulle det förmodligen finnas någon miljöorganisation i Sverige som hade något gott att säga om EU. (GP)
- (20) Har man då tagit alltför bra fart i tangentens riktning hjälper inte *de bästa däck*. (GP)

⁶ Vi väljer att använda termen *polaritetskänslig* snarare än *negationsberoende*, som används i SAG, eftersom dessa uttryck även förekommer i icke-negerade kontexter som frågor och restriktiva relativsatser, se SAG del 4, s. 190 f.

Beträffande tempus är presens klart vanligast, följt av infinitiv. Absolut superlativ används gärna för att uttrycka att något gäller allmänt eller att någon har en disposition att vara eller handla på ett visst sätt, och då är presens det omärkerade tempusvalet.

(21) Men som bekant har även *de vildaste fester* ett slut. (GP)

(22) Vännen har *de flinkaste fingrar*. (GP)

2.2 Satsled

Som redan framgått av de anförda exemplen uppträder absolut superlativ i många olika satsled. Den vanligaste funktionen i ASSS-200 är som objekt, se (12)–(14), (16), (19) och (22). Absolut superlativ uppträder även ofta i prepositionsfraser som fungerar som adverbial eller attribut. Bundna adverbial som i (23) verkar vara vanligare än fria som i (24).

(23) Den mentala karta över Sverige i slutet av 80-talet som Troell här ritar väjer inte för *de brantaste tankestup*. (GP)

(24) På en sekund kan han vara bortblåst & jag hittar honom på *de knasigaste ställen*. (blogg)

Absolut superlativ som predikativ förekommer, men sparsamt, se (25). Där emot är det ganska vanligt i jämförelser, både med *som* (26) och med *än* (27).

(25) och jag är helt säker på att de blir *de bästa föredömen* för Älva under hennes uppväxt. (blogg)

(26) Värderingar som tidigare förefallit synnerligen väl underbyggda och märkvärdigt stabila föll nu samman som *de bräckligaste korthus*. (rom)

(27) Han är teknikern, som trollar med klubban och pucken, elegantare och kvickare än *den flinkaste ryss*. (GP)

En vanlig kontext för absolut superlativ är i relativsätser, som i (27), och i participiella bestämningar som i (28).

(28) Andlöst möter vi en fullständigt banal melodistump, förädlad och upphöjd till *den skönaste konst*. (GP)

Det är förhållandevis vanligt att absolut superlativ ingår i subjektet, se (17), (18), (20) och (21). Absolut superlativ uppträder även som egentligt subjekt i några fall, se (15), något som vi återkommer till i avsnitt 5.1.

2.3 Adjektiven

Förutom de vanligaste superlativerna som *bästa*, *minsta*, *största* och *värsta* hittar vi ett stort antal emotivt laddade deskriptiva adjektiv som *elegantaste*, *grymmaste*, *hiskligaste* och *vackraste*. Dessutom uppträder, särskilt i bloggmix och på sportsidorna, ett antal ovanliga eller nybildade superlativer.

(29) Den blev så köttig att *den vanaste kannibal* säkerligen avböjt. (blogg)

(30) Inte ens *den blåvitaste galning* tordes andas nå't åt det hållet. (GP)⁷

I alla exempel hittills har adjektivet suffixform med ändelserna *-sta* eller *-ste*. Absolut superlativ med perifrastisk komparation förekommer, men är betydligt ovanligare.⁸

(31) Hon visste att kvantmekaniken hade missbrukats för att legitimera *de mest osannolika teorier*. (rom)

2.4 Huvudorden

Även de nominala huvudorden uppvisar stor variation. Vi hittar poetiska uttryck som *de nordligaste breddgrader* och *det svagaste månljus*, men också tillfälliga sammansättningar som *den trognaste IOC-ledamot* och nybildningar som *de sjukaste YouTube-klipp*. I ASSS-200 är fördelningen mellan abstrakta och konkreta substantiv rätt jämn, liksom beträffande singular och plural.

3. Expressiv funktion

Yttranden med expressiv funktion uttrycker ofta talarens känslomässiga inställning till innehållet, som i *Ditt e"ländiga⁹ kräk!* (SAG del 1 s. 166) där emfatisk betoning utnyttjas. Emfatisk betoning kan också användas för att framhäva att ett påstående är det starkast möjliga i kontexten, som i (32), från en roman.

(32) [Brianna] sa att hon skulle kunna sälja *sin "själ* för att få tillbaka sin far ...

⁷ Färgen anspelar på IFK Göteborg, som spelar i blåvitt.

⁸ SAG (del 2 s. 207) tar upp följande exempel.

(i) Jag hade försjunkit i *den mest orubbliga japanska bofasthet* [...] (R)

⁹ " markerar extra stark betoning (se SAG del 1 s. 13).

Exemplet tolkas som att Brianna vill göra vad som helst, till och med sälja sin egen själ, för att uppnå målet att få tillbaka sin far. I vår kulturella kontext är *sälja sin själ* en mer extrem handling än alternativ som *sälja sin bil* eller *sälja sitt piano*. Genom att välja det extrema alternativet uppnår talaren den retoriska effekten.

Vi menar att absolut superlativ används på ett liknande sätt som emfatisk betoning för att uttrycka det starkast möjliga påståendet i en given kontext.¹⁰ När bloggaren bakom (33) ska motivera sin hantverksskicklighet, använder hen absolut superlativ två gånger.

- (33) För jag är duktig, jag kan tyda *de svåraste mönster* och hantera *de tunnaste spindelvävsгарner*. (blogg)

Genom att välja absolut superlativ uttrycker bloggaren att hen kan tyda vilket mönster som helst, t.o.m. mönster med den högsta svårighetsgraden. Yttrandet blir begripligt bara om vi antar att någon som kan tyda mönster med den högsta svårighetsgraden är skickligare än någon som kan tyda mönster med en mellansvår svårighetsgrad osv. Ju högre graden av egenskap är, desto starkare blir påståendet.

Absolut superlativ används ofta i yttranden som utgör argument för en åsikt, i exempel (33) för att skribenten är duktig, i (29) för att maträtten i fråga var extremt köttig och i (30) för att det var viktigt för IFK att inte avslöja något. Typiskt för dessa användningar av absolut superlativ är att det inte går att negera dem eller stryka en utsatt negation. Om vi utgår från exempel (17), upprepat här som (34a), och negerar det, blir resultatet mycket märkligt.

- (34) a. En rätt som till och med *det kräsnaste barn* borde gilla. (blogg)
 b. ?En rätt som inte ens *det kräsnaste barn* borde gilla.
 c. En rätt som inte ens *det kräsnaste barn* borde tacka nej till.

Att *till och med det kräsnaste barn* skulle gilla rätten i fråga är ett starkt påstående, starkare än till exempel påståendet att ett ganska kräset barn skulle gilla rätten, eftersom vi vet att kräsna barn gillar färre rätter än mindre kräsna barn. (34a) fungerar alltså som ett starkt argument för att rätten är bra. Om vi negerar utsagan, som i (34b), blir det svårt att hitta en kontext där den skulle fungera som ett argument, eftersom det inte är särskilt förvånansvärt att ett mycket kräset barn *inte* skulle gilla en maträtt. Den negerade versionen fungerar däremot

¹⁰ I Coppock & Engdahl 2016, avsnitt 4.2 finns en utförligare diskussion av expressiv funktion med referenser till relevant pragmatisk och semantisk litteratur. Vi anammar där Krifkas (1995) »Emphatic assertion principle».

bra i en utsaga där verbfrasen är ändrad från positiv (*gilla*) till negativ (*tacka nej till*), som i (34c).

För att ett yttrande med absolut superlativ ska fungera som det retoriskt starkaste påståendet i ett visst sammanhang, måste följaktligen valet av adjektiv och yttrandets polaritet stämma överens med vissa, givna eller aktualiserade, bakgrundsantaganden, som att det är mer förvånande att ett mycket kräset barn gillar en maträtt än att ett mindre kräset barn gör det. I (35) visar vi samspelet mellan val av adjektiv, verb och polaritet givet att det är mer förvånande att en färg lyser upp en mycket grå dag än en mindre grå dag.

- (35) a. Färgerna lyser upp *den gråaste dag*. (GP)
- b. ?Färgerna lyser inte upp *den gråaste dag*.
- c. ?Färgerna lyser upp *den klaraste dag*.
- d. ?Färgerna förmörkar *den gråaste dag*.
- e. Färgerna förmörkar *den klaraste dag*.

Medan (35a) är ett starkt argument för att färgerna i fråga har den – i alla fall på våra breddgrader – önskvärda egenskapen att lysa upp en grå dag, fungerar det dåligt att negera utsagan eller använda antonymen *klaraste*. Exempel (35e) är ett begripligt yttrande, men då snarare som argument för att inte välja färgerna i fråga.

4. Två typer – implikativ och absolut

Som redan nämnts förutsätter de graderbara adjektiven som används i absolut superlativ en föreställning om en skala. I många av korpusexemplen framhävs detta ytterligare genom fokuserande satsadverbial som *till och med* och *även* i positiva satser, se (17), (21) och (36).

- (36) *Även* i *de tigtaste scheman* går det att pula in lite träning. (blogg)

I negerade och hypotetiska satser uppträder i stället *ens*, se (30) och (37).

- (37) Med en för all del porträttlik Hank von Helvete som inte kan framföra *ens den enklaste replik* så att det låter naturligt. (blogg)

Som vi sett innebär absolut superlativ att en referent tillskrivs den högsta graden av den egenskap som uttrycks med adjektivet. I många av exemplen kan man sluta sig till att referenten även har egenskapen i lägre grad. Om det går att

pula in lite träning även i de tightaste scheman i (36) så går det att *pula in* träning i mindre tighta scheman. För negerade satser gäller det omvända; om skådespelaren som omtalas i (37) *inte kan framföra ens den enklaste replik så att det låter naturligt* så kan vi sluta oss till att han inte heller kan framföra mer komplicerade repliker på ett naturligt sätt. Dessa slutledningsmönster hänger nära ihop med huruvida uttrycket är nedåt-implicierande eller uppåt-implicierande (från engelska »downward/upward entailing»), dvs. om de tillåter inferenser från mängd till delmängd, respektive delmängd till mängd, eller inte (Ladusaw 1980; för svenska se även Brandtler 2010). Exempel där en implikation från högre till lägre grad är möjlig kan vi kalla *implikativa*.

För att ta reda på hur vanligt det är att exemplen implicerar även en lägre grad, gick vi igenom samtliga exempel i ASSS-200 och testade om det går att lägga till *även, till och med* eller *ens*. Vi fann att det går bra i omkring hälften av exemplen utan att den retoriska effekten av yttrandet förändras, se (38) och (39).

(38) Ett litet skämt kan skingra *till och med det tätaste allvar*. (Jämför (16))

(39) Den mentala karta över Sverige i slutet av 80-talet som Troell här ritar väjer inte *ens* för *de brantaste tankestup*. (Jämför (23))

Men omkring hälften av exemplen är inte implikativa. I dessa kan man inte sluta sig till att referenten även har egenskapen i lägre grad och då blir resultatet av att lägga till *även, till och med* eller *ens* mycket svårt att tolka.

(40) ?Fyll en bricka med *även de vackraste ting!* (Jämför (11))

(41) ?Värderingar som tidigare förefallit synnerligen väl underbyggda och märkvärdigt stabila föll nu samman som *till och med de bräckligaste korthus*. (Jämför (26))

(42) a. Här gömde sig en rätt fylld med *det möraste lamm*. (GP)

b. ?Här gömde sig en rätt fylld med *till och med det möraste lamm*.

(43) a. Ingen kan säga att vi inte var *de bästa vänner*. (rom)

b. ?Ingen kan säga att vi inte *ens* var *de bästa vänner*.

Om man uppmanar någon att *fylla en bricka med de vackraste ting* så följer inte att man också har uppmanat personen att fylla en bricka med mindre vackra ting. Följaktligen kan *även* inte tolkas som ett fokuserande satsadverbial, som i (36). På liknande sätt implicerar inte att något *föll samman som det bräckligaste korthus* att det föll samman som ett mindre bräckligt korthus skulle göra och tillägget av *till och med* är omotiverat. Om en matskribent påstår att en rätt är fylld *med det möraste lamm*, kan man inte sluta sig till att rätten är fylld med ganska mörkt lamm, något som skulle vara ett mindre starkt argument för att

rätten är utsökt. Från att det inte går att säga att *vi inte var de bästa vänner* kan man inte dra slutsatsen att *vi inte ens var de bästa vänner*.

I motsats till de implikativa exemplen i (36)–(39) uttrycker exemplen i (40)–(43) att referenten har den högsta graden av egenskapen. Eftersom de inte är uppåt- eller nedåt-implicierande går det inte att lägga till *även*, *till och med* eller *ens*. Här är det i ännu högre grad befogat att tala om *absolut* superlativ.

Vår genomgång visar att de flesta satsledstyper fungerar i både implikativa och absoluta exempel. Ett undantag är predikativ där en superlativ normalt tolkas absolut, som i (44a).

- (44) a. Sommartid måste vara *den bästa bot* mot trötta själar. (GP)
- b. ?Sommartid måste vara *även den bästa bot* mot trötta själar.
- c. Sommartid måste *även* vara *den bästa bot* mot trötta själar.

I (44a) identifieras sommartid som den bästa bot mot trötta själar utan att implicera att den också är en bra bot. Detta gör att ett tillägg av ett prefokalt placerat *även* som i (44b) låter konstigt, om det inte tolkas som i (44c) där *även* anger att vi talar om flera egenskaper som sommartid kan ha.

Även i uttryck med identifierande *som* eller *likt* är bara den absoluta användningen möjlig, se (41) ovan och (45).

- (45) a. Men likt *den envisaste åsna* vägrar Pedagogens ledning att ta till sig av kritiken och anpassa utbildningen efter yrkesrollen. (GP)
- b. Men likt {?även/?till och med} *den envisaste åsna*

Detta är väntat eftersom predikativ och identifierande uttryck används för att hävda att en referent har en viss position på skalan som associeras med adjektivet. Annorlunda är det med komparativer, som ju aktualiserar en jämförelse och implicerar en lägre grad. Följaktligen går det bra att lägga till *till och med*.

- (46) a. och sex lär vara bättre än *den starkaste värktablett*. (blogg)
- b. och sex lär vara bättre än *till och med den starkaste värktablett*.

Några exempel innehåller redan ett fokuserande adverbial, som *bara* eller *endast*, som framhäver att yttrandet bara gäller för den referenten. I dessa fall är den implikativa tolkningen omöjlig och det går följaktligen inte att lägga till ytterligare ett fokuserande adverbial.

- (47) a. Alternativet är ju att man betraktar väljarna som så hopplöst obildade och oförmögna till nyanserat tänkande att *endast de vulgäraste argument* duger. (GP)
- b. ?att *till och med endast de vulgäraste argument* duger.

5. Bestämmd eller obestämd?

Eftersom absolut superlativ ingår i en nominalfras med bestämd artikel men obestämt huvudord är det motiverat att försöka reda ut om hela frasen är bestämd eller obestämd.¹¹ Medan bestämd artikel vanligen indikerar definit betydelse, dvs. att användaren förutsätter att lyssnaren kan identifiera referenten, i verkligheten eller i en tänkt situation, stämmer inte detta för fraser med absolut superlativ. I så gott som alla våra exempel används inte frasen för att identifiera en referent – det är snarare irrelevant om det finns en sådan individ. I stället används absolut superlativ för att karaktärisera en sorts referenter, nämligen dem som har den högsta graden av den egenskap som uttrycks av adjektivet. Definitheten gäller alltså graden av egenskapen, inte substantivets denotationsmängd, och frasen som helhet är indefinit. Detta föreslogs redan i Teleman 1969 s. 88 och liknande tankegångar återfinns hos Julien (2005 s. 41). Hon menar att absolut superlativ involverar en särskild sorts bestämdhet som är begränsad till adjektivfrasen och följaktligen inte leder till att hela nominalfrasen tolkas definit.¹²

Ett tecken på att fraser med absolut superlativ inte hänvisar till en identifierbar referent visar sig i att det sällan går att hänvisa till denna referent med ett personligt pronomen i en fortsättning, t.ex. i en fråga som i (48b).¹³

- (48) a. Han är teknikern, som trollar med klubban och pucken, elegantare och kvickare än *den flinkaste ryss*. (GP)
 b. *Vem är han?

Anaforisk syftning med personligt pronomen är däremot möjlig inom en villkorssats, precis som för indefinita nominalfraser i s.k. åsnesatser.¹⁴

¹¹ I avsnittet om absolut superlativ i SAG (kapitel 14 Nominalfraser § 47) står att dessa ingår i en definit nominalfras men att de semantiskt sett snarast är indefinita. I Coppock & Engdahl 2016 använder vi den engelska termen *quasi-definite* för nominalfraser med bestämd artikel och huvudord i obestämd form. Stroh-Wollin & Simke (2014 s. 101) använder samma term, vilket är ett intressant sammanträffande.

¹² En formell semantisk och syntaktisk analys utvecklas i Coppock & Engdahl 2016, avsnitt 5.

¹³ Anaforisk syftning är möjlig om fortsättningen tänks utspelas i samma framtid eller tänkta situation som beskrivs av exempelmeningen, så kallad *modal subordination* (Roberts 1989).

(i) Hon kommer självfallet att kläs i *den vackraste skrud* (GP)
 och *den* kommer hennes föräldrar att betala.

Även med exempel som beskriver faktiska händelser i förfluten tid är anaforisk syftning tänkbar, som i den konstruerade fortsättningen på exempel (42a) i (ii).

(ii) Här gömde sig en rätt fylld med *det möraste lamm*. *Det* formligen smälte i munnen.

Vi har dock inte funnit något exempel på sådan anaforisk användning i ASSS-200.

¹⁴ Exempeltypen diskuterades först av Geach (1962) och benämns ofta *donkey sentence* efter exemplet i (i).

(i) If a farmer owns a donkey, he beats it.

- (49) Om en bonde har en åsna, slår han den.
 (50) Om du har *den minsta fråga*, ställ *den* här eller SMS:a till ... (Google)
 (51) Även *den skickligaste simmare* är chanslös om *han* hamnar mitt i en sådan ström. (GP)

De bestämda pronomenen *han* och *den* i (49) syftar tillbaka på antecedenter i *om*-satsen utan att man kan sluta sig till att en viss bonde eller åsna existerar. Inte heller tolkar vi (50) eller (51) som att de handlar om en viss fråga eller en viss simmare.

5.1 Egentligt subjekt och räckvidd

En syntaktisk funktion där normalt bara obestämda nominalfraser kan uppträda är egentligt subjekt.

- (52) Det sitter {en prinsessa/*prinsessan} i tornet.

Intressant nog kan även absolut superlativ förekomma i egentliga subjekt, vilket diskuteras av Teleman (1969), Delsing (1993) och Julien (2005). Ett par exempel visas här.

- (53) Det förekommer *de finaste viner* vid kungens taffel, trots att han själv är nykterist. (Teleman 1969, s. 88)
 (54) a. Det sitter *den vackraste prinsessa* i tornet. (Delsing 1993, s. 128)
 b. *Det sitter *den vackraste prinsessan* i tornet. (Delsing 1993, s. 129)
 (55) a. Det härskade (*den*) *största ordning* i huset. (SAG del 3 s. 80)
 b. *Det härskade (*den*) *största ordningen* i huset.

Detta utgör ytterligare evidens för att fraser med absolut superlativ är indefinita. Motsvarande exempel med vanlig superlativ och substantivet i bestämd form är helt klart ogrammatiska.

SAG konstaterar att egentliga subjekt normalt har snäv räckvidd i förhållande till andra räckviddsskapande uttryck i satsen (kapitel 19 § 16). Detta gäller även för egentliga subjekt med absolut superlativ. Den vanligaste typen illustreras av (15), upprepat här som (56a).

- (56) a. Det får inte finnas *den ringaste misstanke*. (GP)
 b. ≈Det måste vara så att det inte finns *den ringaste misstanke*.
 c. ≠Det måste vara så att *den ringaste misstanke* inte finns.

Exemplet i (56a) tolkas som i (56b), med räckvidd under både modal verbet och negationen. Tolkningen i (56c), där uttrycket har vidare räckvidd än negationen, är inte tillgänglig.

Rent allmänt gäller att en fras med absolut superlativ normalt har snäv räckvidd i förhållande till andra räckviddsskapande uttryck som modalverb.

- (57) Hon visste att *det kortaste ärende* kunde ta ett par timmar om hon stötte ihop med en kompis som hon inte hade sett sedan de konfirmerades av pastor Johansson. (GP)

Exemplet i (57) kan inte tolkas som att subjektet visste att det fanns ett mycket kort ärende som kunde ta ett par timmar utan måste tolkas som att det kunde vara så att ett mycket kort ärende tog ett par timmar, alltså med snäv räckvidd i förhållande till *kunde*.

Som nämndes ovan har många av exemplen i ASSS-200 ett utsatt modalverb. Även satser utan modalverb tolkas oftast generiskt eller dispositionellt, se (58) och (59).

- (58) Våra barn växer upp med *de sjukaste ideal*. (blogg)
 (59) Även *det mildaste våld* framkallade avsky hos honom. (GP)

Exempel (58) i presens tolkas som en generaliserande utsaga om våra barns uppväxtförhållanden. Exempel (59) i preteritum tolkas som en beskrivning av hur personen i fråga tenderade att reagera, inte som en beskrivning av en händelse i förfluten tid. Det är påfallande att exemplen med absolut superlativ sällan beskriver enskilda händelser. När de någon gång uppträder i en beskrivning av en enskild händelse är det oftast som adverbial eller i en *som*-konstruktion.

- (60) På grund av sin säregna karaktär avvaktades detta mål med *det största intresse* av hela Göteborg. (GP)
 (61) – Men varför får mannen ha fyra fruar, frågar jag, som *det värsta skjutjärn*. (GP)

5.2 Komplex indefinit nominalfras

Vi föreslog ovan att den bestämda artikeln i fraser med absolut superlativ bestämmer graden av adjektivet och alltså ingår i adjektivfrasen. Detta betyder att vi kunde vänta oss ytterligare en artikel i nominalfrasen och det är precis vad vi finner i exempel med vad SAG benämner *komplex indefinit nominalfras* (SAG del 3 s. 60). Några exempel visas i (62)–(63).

- (62) Hela rummet flyter i *en den ljusaste värme*. (GP 2001)
 (63) Vi lever nu i en väntan – på de skyar av gyllene, nej gult pollen, [...] som ska samlas upp av bina, fraktas som *en den dyrbaraste last* in till *de hemligaste gömmen* [...]. (GP 2001)

Enligt SAG har denna strukturtyp »mycket begränsad användning». Vi har framför allt hittat exempel i romaner och tidningstext från 1800-talet, men som visas i (62)–(63) förekommer den även i modern tidningstext, särskilt när skribenten verkar ha litterära ambitioner.

Samförekomsten av indefinit och definit artikel i denna konstruktion är ytterligare tecken på att den bestämda artikeln i absolut superlativ hör till adjektivfrasen,¹⁵ i alla fall för de något äldre språkbrukare som kan producera sådana exempel. Yngre språkbrukare, även sådana som själva använder absolut superlativ, finner konstruktionen med dubbla artiklar gammalmodig. Huruvida detta betyder att de analyserar den bestämda artikeln såsom hörande till nominalfrasen, och inte till adjektivfrasen, vore intressant att försöka undersöka.

6. Slutord

I denna artikel undersöker vi den expressiva funktionen hos absolut superlativ i samtida språkbruk. Vi visar att konstruktionen används på ett sätt som liknar emfatisk betoning, nämligen för att uttrycka det starkast möjliga påståendet i en given kontext. Den absoluta superlativen fungerar alltså förstärkande. En del frekventa uttryck med absolut superlativ som *den blekaste aning* och *det minsta tecken* är också polaritetskänsliga. Med Israels (2001) terminologi kan man kalla dessa *minimerare*, medan uttryck som *det största intresse* och *det starkaste teleskop* kan kallas *maximerare*.¹⁶ Vi menar att detta inte är en tillfällighet eftersom polaritetskänsliga uttryck som *ett dugg* också tenderar att användas för att uttrycka det starkast möjliga påståendet.

Genom en undersökning av 200 korpusexempel har vi kunnat konstatera att absolut superlativ används i alla syntaktiska funktioner, men på lite olika sätt. Om ett exempel implicerar att referenten i fråga även har den egenskap som uttrycks av superlativen i lägre grad, så kan också fokuserande satsadverbial som *ens, till och med* och *även* uppträda. Vi kallar denna exempeltyp för *implikativ*. Om däremot exemplet inte tillåter att man drar slutsatser om lägre grader, har vi att göra med en *absolut* exempeltyp som uttrycker att referenten bara har den högsta graden av egenskapen. Denna är särskilt vanlig i predikativ och jämförande *som*-konstruktioner.

¹⁵ Se även trädstrukturen i Teleman 1969 s. 88.

¹⁶ Vi tackar en anonym referent för detta förslag.

Våra korpusundersökningar visar också att konstruktionen fortfarande är i bruk, inte bara i lexikaliserade fraser och formellt språk utan kanske framför allt i informellt skriftspråk, såsom det uppträder på tidningarnas sportsidor och i bloggar. Konstruktionen verkar däremot inte särskilt vanlig i talspråk. De fåtaliga exempel vi hittat i samtalsspråk är likartade: *den minsta grund, den minsta kontakt, den minsta spricka*.¹⁷ Avsaknaden av nybildade och kreativa exempel i samtal kan möjligen bero på att dessa kräver längre formuleringstid.

Litteratur

- Brandtler, Johan, 2010: The Evaluability Hypothesis. The Syntax and Semantics of Polarity Item Licensing in Swedish. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 71.) Lund: Centre for Languages and Literature, Lund University.
- Coppock, Elizabeth & Engdahl, Elisabet, 2016: Quasi-definites in Swedish: Elative superlatives and emphatic assertion. I: *Natural Language and Linguistic Theory* 34(4). S. 1181–1243.
- Delsing, Lars-Olof, 1993: *The Internal Structure of Noun Phrases in the Scandinavian Languages*. Malmö: Team Offset.
- Geach, Peter, 1962: *Reference and Generality: An Examination of Some Medieval and Modern Theories*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Israel, Michael, 2001: Minimizers, maximizers, and the rhetoric of scalar reasoning. I: *Journal of Semantics* 18. S. 297–331.
- Julien, Marit, 2005: *Nominal phrases from a Scandinavian perspective*. Amsterdam: John Benjamins.
- Krifka, Manfred, 1995: The semantics and pragmatics of polarity items. I: *Linguistic Analysis* 25. S. 209–257.
- Ladusaw, William, 1980: *Polarity Sensitivity as Inherent Scope Relations*. New York: Garland.
- Roberts, Craige, 1989: Modal subordination and pronominal anaphora in discourse. I: *Linguistics and Philosophy* 12(6). S. 684–721.
- SAG = Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik, 1999: *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Stroh-Wollin, Ulla & Simke, Rico, 2014: Strong and weak adjectives in Old Swedish. I: *The noun phrase in Romance and Germanic: Structure, variation and change*, red. av Frank Van de Velde, Petra Sleeman & Harry Perridon. Amsterdam: Benjamins. S. 95–112.
- Teleman, Ulf, 1969: *Definita och indefinita attribut i nusvenskan*. Lund: Studentlitteratur.

Korpus

NorDiaCorp: <http://www.tekstlab.uio.no/scandiasyn/>

Språkbanken: <https://spraakbanken.gu.se>

¹⁷ Vi har gjort sökningar i *Gothenburg Dialog Corpus*, tillgänglig via Språkbanken, och i det svenska delmaterialet i den nordiska dialektkorpusen *NorDiaCorp*.